

19979

SMÅLAND

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

Kråkshult, Karls-
torp, Hässleby

12/4 1949

Nilsson, K.J., 1949

Svar på ULMA:s frågelista M 24 Folkminnen
rörande höstarbete.

26 bl.4:o

19979

Höstarbete och Fröskning

Höstarbetet var av många olika slag, det var inte blott säringen som var nödvändig ty den gick snart över så allt var ordnat i föregång, men så skulle dom börja höstplöjningen och gäddskörningen, samt repa linnet och bräda ut det till kötsning, samtliga kanske ej hunnit smedda lövet till slut, andra hade stän att kora bort från frödan der dom skulle så, och så hade dom korn och korn som skulle skördas så fort det regnade, och mycket annat som tillhörde höstarbetet.

Höstplöjningen började så fort dom kört in rögen, och arbetet gick saktare och att dom endast hade oxar.

Trädan före rögsödden tillreddes på
två olika sätt, det ena var att
att låta den ligga orörd till till sä-
= en och försommaren i låta fören
beta bort det växande ogräset.

Den ena trädan kallades viltträdan
och den besöddes med det gamla
utsädet ty den blev först färdig.

Den andra trädan köddes och
besöddes med havre och gräsströ bland
= det, det såddes vid mid-sommaren.

Då det var halvveget så släddes
det ner och köddes från vallen och
sedan plöjdes den upp och övergöds-
= lades och besöddes med nytt, denna
sådd blev alltså senare och passade
för att så med nytt. Den sista sådda
trädan gav alltså två skördar samma
år. Det medslädda skulle bli foder.

Sårningen.

Tid å dag för sårningen var av olika meningar, som sig tog sina tyden från planternas gång vilka är tolv, en för varje månad, och den åttonde av dem blev alltså för augusti, som är åttonde månaden då en del dagar ansågs för de bästa, som är dessa djur tyden borttagna ur almanackan. Magnus och Samuel, sår med gammalt t. x. p. Magnus sår den 19. augusti, och Samuel den 1. September. Här skrifver dom sig ganska mycket.

Så med nytt
Bäster sår den 24 augusti, och Larsen den 27. Dessa skilja sig endast med satten. Medan jag medbeträde detta så kom en gammal lantbrukare Obkar Hallberg Bredstorp Dalby socken

in Till mig, jag frågade honom
 vilken tiden i jagar han brukade
 så rögen? Han sade alltid med gammalt
 Lovissadagen den 25. augusti, och
 med nytt Samvetsdagen den 1. september,
 om jag hade fått den nya färdig.

En annan har jag hört berätta
 att dom skulle så med gammalt Romanus-
dagens den 2. de augusti så fick dom
 betesrög, d, v, s. att den brant växa
 så mycket på hösten så att kreaturen
 kunde leta på den så det frös Till

Dom som skulle så med gammalt
 brukade så när som höst, men så
 var det ej alltid för dem som skulle
 så med nytt, eller (årsakörden) Ty det
 var sällan att dom fick den mogen
 och Torr på samma gång, och där-
 för var ej gatt att bestämma sådagen

Man skulle ej sä i regnväder
så sådde man till rågen i skörden

Man skulle ej sä så salen gick i
Oatendjurenns tecken såsom fisken Kräften
Skorpisaren Wattmananssen, ty då blev
det rågen i skörden sådes det.

Då man öste säåden i skåppan
eller säcken skulle man säga fadersår
och bedja ^{gud!} välsigna skörden

Man skulle ej sä mer än man hört
hanna eller (myllor) mer på aftonen
ty det skulle ej falla nattdagg på
myllod säd. (varfor usni jag ej)

Den trent sår, får trent skördas.

Änggröjning.

Detta var ett arbete som alltid försåttades på våren, ungefär samtidigt med värsådden, eller efter dess slät, det var beroende på vad tillgång men hade folk, för detta arbete var inga särskilda dagar blott det blev gjort tills gräset började växa och när man var antorkad, änggröjning måste utföras i toft väder ty om man släppte ej det gamla lövet hänsen vilkett var enda verktyget som användes, ty allt det gamla lövet som fallit av på hösten, och kis som blåst ned från träden måste bort, dels därför att gräset ej skulle kvävas då det började växa, och dels därför att man ej ville ha det i höet då man skulle slå.

4

Ängsröjning var ett långsamt arbete
Det var mest kvinnorna som fick
utföra detta arbete, men på dessa
gårdarna fick dom alltid en karl
med utifall att några träd hade
blåst ned eller brutits under vintern,
han var alltid försedd med yxa
men om den skulle strykas med
Bäver tand är obekant, ty den var
alltid slipad då han gick till ängen.
Denna röjning gjordes för att
få återväxt och se för att marken
den.

Träskivningen:

liant som aldrig börja då dom
körde in säden, men skulle dom
så med den nya sägen så kunde
dom ut säden mot logväggen så
fart dom körde in ty då fick

Dom ur den västa och bästa
 säden, rökarna kallades sedan (den
 = den) dom lades sedan upp i ladan
 och tröskades sedan då tröskvägen
 började på allvar, vilket ej blev
 förrän höstplöjningen var avslutad
 och marken tillfrusen.

Om den som som först började
 tröska i byn sade grannarna (att hans
 mjölktråg var tömt han har börjat att
 tröska)

Det första som tröskades så
 var det i sterna, som kunde ej gömmas
 på ty som var det första som rökarna
 agrep av av säd. Näst efter så
 blev det att tröska rågen, lög nu
 kornarna över i ladan så blev den
 allra först. Så sades det att (vi
 tröskar för halm och agnar)

ULMA 19979. K. J. Nilsson. 1949
 SMÅL.
 Frgl. M 24

Efter regen så tröskades kornet,
det var mest trösksent, ty det skulle
tröskas två gånger, den första gången
= en skulle det tröskas ur halmen
och sedan tröskas på dräsen eller
på bara säden, ty kornet har långa
agrar som endast kan arbetas bort

Den här agertröskningen kallades fjölma.

Efter kornet så tröskades

härskere veteodlingen var då ej
kornet i bruk, det började på 1900
talet att så svårt odlas på vår trakt

Tröskningen kunde börja när som
det blev behov och tillfälle, men som
slutning ville dom ha undantröskad
till julen och helst till odväntets
början, många ville ha det mesta
tröskat till den 24 oktober ty då
flyttade fjönste folket avvänt.

men många stannade kvar över
 frimarkarna ty dom hade också lin-
 beredningene samtidigt med trösk-
 arnaga. Lin och tröskmasarbetet ut-
 = följdes vanligtast nattetid. i Advänt
 skulle det ej vara bubar på logen
 eller väsen i skogen sådes det.

Stellan jult och Nyår tröskade
 ingen, var något otröskat så fort-
 satte dom efter tjugoende dag knut.
 På en del Hestgårdar hade dom
 otröskat ända fram i Mars månad.
 år 1899 så tröskade vi utbades-
 = karren i Mars månad på Gripslevs
 Hestgård i Karlstoms socken. På
 den tiden fick de gamle oxarna
 dra det gamla tröskverket och
 det gick mycket sakta.

ULMA 19979. K. J. Nilsson. 1949
 SMÅL.
 Fgl. M 24

Tröskan otta

11.
Gersonu att det var korta och
mörka dagar så fick Tröskningen för
det mesta gåtas om vättin, och då
togs morgentumarna eller ottan som
som det kallades, den börjades på
olika ^{tid} / det berodde på många olika
förhållanden, en otta kunde börja
kl: 5, eller - 4 - 3, och tidigast kl: 2
Var det blott gårdens folk så
börjades som vid fyrtiden, men
var det lagt folk som väntades
så kanske dom vill vara uppe kl: 2
för att ej bli tagna på sängen,
och de väntande tövlade ofta om att
vilja komma först, för att väcka dem
på gården om dom ej var uppe

då husbonden då stog upp så fick
han först bestå en böxesupp på
den ankomme, men det förekom ej
på alla platser, ty det var då som
nu att det användes ej i var stuga.
Hode som nu två Degda Karlar så
skulle som Tröska fyra, om lojen
var stor nog.

~~En~~ såde slog ljudet!

Rock å väst å ter par Böxor
Äver, Halt å mössa sko å strumper

Utt Tröska Tre år nästan obe-
knt; därav att den tredje fick då
stå sina netar ensam och det
passade ej trop med dem ande, ty
den tredje hade sina blott trak-
= tröskade då som andre hade
sina färdiga, ty alla Tre kunde
lev på de samma

Stt Tröska två var det allmänt
vanliga, ty de flästa bodde för små
logar.

(Så sade slagfjället Tick-Tack.)
Fören pigorna var med vid Trösk-
ningen om det ej var folk nog.
Vid tidig otta så fick man
extra kaffe med smörgås och ost
vid klackan 5. I dagningen vid
spjutiden så gick husbonden till
 kreaturen för att ge foder och gö-
ra rent före mjölkningen, och
ett par stannade på logen för att
ressla upp dräsen, vid kl. 8 var
det frukost, och då var man rätt
^{trött} efter sex timmars arbete, sedan
hade ^{man} cirka 9. Turar kvar innan
man fick fritt för dagen, men
då kändes det i armarna.

Man skulle stå i logen innan
Truppen gick i ledugården, (annars
blev man Truppskiten) sådes det.

Man såg en försent till attän så
sade Amraterna, han har fastnat
i Särken i natt, eller! (han Tröskat
väll på Sångkalmen), eller (han
ligger väl på armen) eller (han
skulle laga slagarna innan han gick)

Det var ofta ett gladare liv på
på logen särskilt om det var
ungdomar, det skämtades och sjung-
ades visor så det ljudades lång
väg i kapp med slagljudet, ty
framtåg dagningen så började som-
men gåra sig känbar en stund
då var det att börja sjunga.

Fick som då en kaffekask vi 5.
Tiden så verkade den som om
på ett maskinlager, och så fort-
gick tröskningen till nästa måt.

Det slutet av tröskningen så
påskyndade som arbetet för att
komma till sista rekvervet och
ställen för att möjligen hitta pluskan
om det fanns någon sådan, annars
så gick tröskväskan efter en.

Gylligt berättade min far från sin
barndoms som ung.

Helt som ej slagfjället så
sade som att den haltat tröskte
slagen. (haltade.) han var högt bakom bogen.

Den som slog sista slaget
vid tröskens slut, skulle få stå
det första nästa ~~matte~~ är sades
det i

ULMA 19979. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 24

Om den ene rökade slå slagarna
ur händerna på den andre, så skulle
dom bli svansen under öret.

Om dom tröskade dendrosna
så sade dom, vi tröskan för halm
och agnar och ej för säd.

Den som fick dålig skörd så
sades det. Hansädd skäppa i fick
skäppa

Den sparsamt säo, får sparsamt skörda

Den skörden dålig, så sades det
att det blir ej mer än till Founte=
= skäppan.

ULMA 19979. K. J. Nilsson. 1949

SMÅL.

Frgl. M 24

17

Lussia veckan var slakt
veckan, då slaktades stor-slakten, och
det var många som tröskade ofta
särskilt de mindre lantbrukarna
som ville sluta till julen, men
om som tröskade (Lussiaotta) är
är obekant ty Lussia minns jag ej
om den firades, på 1870 1880 talet.

Västkommande veckan var Tomte-
veckan (Tomteveckan) då tröskades
det inte något, ty även den var
slaktvecka, och Tomte-tomten fick ej
ofredas den natten, det betydde
både otur och otycker sådes det.

Singa verk eller kornar fick vara
i rörelse längre än till kl. 12, Tomte-
natten, ty då skulle tomtarna arbeta
om någon hänt tomtarna tröska
(Tomte-tröska) är obekant.

Att Tomteväsendet hade makt
 Tomtematten är så ett säkert faktum
 ty det är en egen upplevelse, den
 första gången var jag 12 år det var
 vid en gammal skärtefallsbåg, och
 den andra gången var i min smedja
 det var år 1893, men berömt om
 lov, och offret en slant, så går det
 ned för dubblad fart. Men här om
 sin egen historia.

Några sägner om malsing är obekant
 Tomten skulle alltid ha lite
 såd i skappon på lojen i årsättning
 för hjälpen med skörden och tröskan.
 Tomtar som tröskade är obekant
 lika så med sin bänning i dräsen.
 Likaså att sätta stäl för trälken.
 Men ^{om} Tomten hörde jag aldrig
 betraktas som träl.

utan som en hemlig mänsklig
 ackossur, liksom den gamla sägen
 om Vetterna, Isak och Träskor där
 smot gick alltid i satens ärendes
 som tjänsteändar. Så lärde jag
 min gamla farmor besätta.

Säger om Blasen och ärggärd
 är obekant, Karsje här ärggärd
 Tomten, och besänningen från smot
 landskap. Vid alla kvarnar å sägar
 och Smedjan eller vattenverk, så fans
 det alltid Tomtar sådes det fast att
 som högst sällan visade sig, och
 ofta blev som kallade för näcken,
 efter som det var vid vatten,
 vilket som var det rätta är obekant.

Da Tomten stansade sägen.

En halv kilometer från mitt barn-
 domshen Dahl i Kränshults socken östra
 bädd, fanns och finns en liten älv, som
 fått namnet Wattenlöseän, namnet
 uppkommit däras att det bar både
 säg och kvarn bädd vid varandra, men
 så lite vatten tillgång att det ej
 räckte till både kvarn ä säg på
 samma gång, och däras namnet Watten-
löseän. sin utgjorde gräns mellan Kränsh-
 ult och Karlstörps socknar och på
 samma gång gräns mellan å ena sidan
 Gripsheds Hergård och andra sidan
 Dals gårdar, alltså hela vattenfallet
 var. Gripshud hade kvarnen och
 Dahl. hade sägen. Vattnet fick som
 användas turvis.

Nu hände det sig så, att det vid
 Tomas dagarna, 1882 blev ett starkt
 blidväder ty det ^{var} mycket snö och
 det ökade på vattnet så det gick
 över dammfästet, och då gick både
 kvarn och säg. Men Gripslund hade
 slutat malning före julen så kvarnen
 stod. Vid sägen fanns ännu några
 stockar kvar som vi ej hannit att
 sluta till Tomasdagen, både min
 far Nils Johansson & jag var med vid
 sågningen då den gick. Sägaren hette
 Klas Petter, men kallades för Klas Pär.
 Då var ätt ett jätta spektakel så
 Klas Pär, att vi inte kunde vinde
 sluta domar klumparna i så, nu
 blir dom liggande över julen.
 Ty Josika så retfullt så Klas Pär!
 Kåhå säger för min, som säger vi upp

10
22

i natt, ä vi har ju vatten i öst-
flödet så är vi i frihet sen så far
Nanna så Klas far, när kors för
atten då går inte för då ä Tomas
natta då ja vi inte ha säga i
gång för då kan hända oss non
olock på ett eller annat sätt,
Nanna då ä ja så inte må ja.

Jag blev nästan rött för Klas pers
skarpa ä bestämde uttryck, men
då säger, ^{for} att vi kan väl hålla på
så länge det går, ja då kan du
ja bli vasse om vi gör! så Klas,
men ja vet att då inte lockas.

Men far var envis för att verk-
ligen sätta Klas på prov, så han
övertalade Klas att vi skulle hålla
på så lång det gick på natten.

Vi tog ingen rost utan vi lät
det gå som vanligt, så jag sprade på
Torblossat för att det skulle lysa bra
(vi eldade på en stor järnkoll) och
allt gick sin gamla gång till kl.
var tolv, då tycktes det bli lite
besynnerligt. Bland annat så vilde
det ej lysa på kollen, och för stöd-
och högg dyngfäste på en stock, och
den hämlade med för vandrige der
han var tågen, och i det samma så
blev det en fruktansvärd skväll och
såg blodet högg fast i lyfte dynan och
strecken ett par tre gånger från ball-
banan och så stannade hela sägen.

Då var detta ja trodde så Klas Per.
för nu vet i attan hur då här slutar
till både han, av skokningen så hämlade
elden av min koll och det blev nästan

ULMA 19979. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 24

fullt mörker, och allt blev dödligt
endast vattnet stod på Wollentjulet
det var under oss, så det ynde upp
där vi stod, Klas där skulle försöka
lassa sågledet i Staden men det
var lömlöst han bara gick i teg
men man förstod att han var både
röd och smält arg, för att han blivit
överstaka sig i början, han sa te far
att sådana otjet kunde vi vatt i nä
om du inte hadde vatt så enviser
nu sin du sjelo hur då ha gått.
under tiden där resonerade så skulle
jag försöka i min rädsla att göra ny
led fast jag helst ville gå hem.
Så som resonerat över så säger Klas
Där till far, Har du några pengar på
dij? så ta hit 5 öre, ja då kan i la
ja så far far, men bara i hodon te här.

ULMA 19979. K. J. Nilsson. 1949

SMÅL.

Frgl. M 24

Klas Pär fick sömnen och knöt nören
 mot far i sa korse bora ti bora ti.
 (Tig) så gick Klas ut i ner i undre
 sagguset i försvar på en liten
 stund, far i jag blev rädda om
 mer, vi trodde att det varit Klas
 något färdigt äventyr, men om
 en stund så kom han upp på
 men sade ej ett ord, och vi vå-
 gade ej fråga honom var han va-
 rit efter som han var så blöt.

Det starka vattenmet slog hela tiden
 på vattenkylset. Gubbarna stod och
 snusade i pratade något om stockarna
 som var kvar, i jag stod i väntade
 mig. Då flög sägen i gång av sig
 själft i ingen av oss börde en
 enda sak. Nu nu sa du på si på
 tusen sa Klas Pär, nu blir så såja i

ULMA 19979. K. J. Nilsson. 1949
 SMÅL.
 Frgl. M 24

Det blev också säga att sägen hade
ej gått så bra och fört för hela
dagen som den natten. Och Klas Pär
fick också ett glatt humör, vi slutade
måna stannat till samtiden på morgonen
vi var glada för att vi fick julfritt
från sägen.

Nu hade redskapen som mig ställt sig
så jag vågade fråga Klas Pär, vad han
skulle ha förändring till? Så säger han:

Ja så du får veta en annan gång,
svarte Klas, ty han ville ej skrämna
mig för "Wattenlösetanten".

Detta var det första av mina torsdagsminnen.

Den fanns i verkligheten, ty det var
svänga som rökade på se den.

Det sådes, att om någon var ute och
gick i något olovligt område så fick
den se den. Klas hade offrat slanten till
Tanten i beti att vi fick säga slut.

ULMA 19979. K. J. Nilsson. 1949

SMÅL.

Frgl. M 24